

Lubor Matejko

Univerzita Komenského v Bratislave, Slovensko

Mýty o "skazenom Západe" a „spanilom Slavianstve“ v slovenskom literárnom diskurze

Abstract: В статье рассматривается динамика рецепции славянских и неславянских литератур в словацкой среде, роль мифов об «испорченности Запада» и «благородстве славянства» в переводческой и издательской деятельности в 19-20 вв. Приводятся цитаты из трудов видных словацких славистов и статистические данные об издании словацких переводов с различных европейских языков в 19-20 вв. Особое внимание уделяется анализу тенденций перевода произведений русской литературы.

Key words: Slavic Studies, Translation Studies, Slovak Literature, Myths of the „Wicked West“ and the „Glorious Slavs“

Korene predstavy o upadajúcom a skazenom Západe sa v literárnom diskurze zvyknú spájať s „literárnym“ konzervativizmom J. Kollára, konkrétne s jeho odmietaním Byrona a ideových princípov západoeurópskeho romantizmu. V tejto súvislosti sa obyčajne cituje Kollárovo dielo *O literárnej vzájemnosti medzi kmeny a nárečiami slavskými*, kde sa píše, že *skrátka byronizmus je blúznenie a otupenosť prirodzených citov, necnosť a rozkoš bytia v zmyselno-duchovnom vytržení*. [Rosenbaum 1954: 148]

V Kollárovom odpore voči Byronovi však možno vidieť aj čosi viac. Je isté, že pri písaní *Slávy dcéry* sa Byronom inšpiroval prinajmenšom kompozičným princípom putovania, ktorý Byron využil v *Childe Haroldovi* [Vojtech 2004: 184], ale rovnako dôležitá je ideová inšpirácia – sama myšlienka osláviť „Sláviu“, ktorej sa u Byrona neušlo miesto. Jeho „poetický bedeker“ spieva o krásach Portugalska, sympatizuje so Španielmi, narieka nad porobou Grécka, ukazuje malebnú dolinu Rýna, Alpy, ospevuje talianske mestá, tamojších básnikov, prírodu, impozantné dejiny... ale Východ ponecháva celkom nepovšimnutý. Kollár by nebol prvý Slovan, ktorý by pocítil v takejto situácii potrebu dokázať, že aj „barbarský“ Východ má čo ukázať. Otázka, či si Kollár nezaradil Byrona na súkromný zoznam povýšeneckých „nepriateľov Slovanstva“ by si žiadala osobitnú diskusiu, ale aj bez nej možno celkom iste konštatovať, že Kollár v *Slávy dcére* napravil „krivdu“ a doplnil to, čo v *Childe Haroldovi* chýbalo. Svoju „misiu“ osláviť Slovanov ako národ, ktorý má rovnako skvelú históriu ako slávna Itália, potom zavíšil v *Staroitalii slavjanskej*, kde predložil *objevy a dôkazy živlů slavských v zeměpisu, v dějinách a v bájesloví svláště v řeči a v literaturě nejdávnějších vlaských a sousedních kmenů, z kterých zřejmo, že mezi prvotními osadníky a obyvateli této krajiny i Slavjané nad jiné četnější byli*. Tu v úvode píše, že *již přicházejí, časové, kde to nebude hanba Slavjanům přináležeti, buď v minulosti, buď v přítomnosti. ... Europo, dej sobě již jednou říci: otevři a obrať již jednou své*

oči na Slavjanstvo, věř, že tvá historie dotud nebude úplná a pravdivá, pokud to neučiníš!“ [Kollár 1853: IX].¹

Mladí Kollárovi nasledovníci prijali ako dedičstvo nielen odpor k Byronovi, ale aj kollárovský koncept dejín kultúry, v ktorom sa uplatňujú tri princípy: antický, romantický a na vrchole čnejúci „princíp humanity“. Kollár pritom humanitu považuje za imanentnú vlastnosť Slovanov, pretože kým *u ostatných národov je humanita podriadená národnosti, u Slovanov národnosť humanite* [Rosenbaum 1954: 156] Aj Štúr teda len nasledoval Kollára, keď zásadne odmietol Byronovu poéziu, ktorá preňho bola apoteózou *svéhlavství, dobrá pro rozervance, lidi podivné a zoufalce, ne ale pro ty, kterým svítí hvězdy jasnější*. Podľa Štúra Byronovi *nikdy nejde o mravní idey, nikdy vlastně o záměry lidské... on se musí zalesknouti něčím novým a neobyčejným, a proto vždy a všude mu jde o to, aby v nejneobyčejnějších, nejvymyšlenějších, nejpodivnějších a protivných položeních představoval jednání a vítězství ducha*. [Felix 1991: 293]

Dá sa uvažovať o tom, čo bolo podstatou Štúrových výhrad voči západoeurópskemu romantizmu, či *subjektívna moralistická pretenzia* alebo skôr *príčiny aj... a vari najmä – mimo neho*. [Šmatlák 1988: 311] V spise *O národních písních a pověstech plemen slovanských* sa však vyslovuje sám Štúr. Predstavujúc romantickú poéziu ako úpadkovú, vysvetľuje svoj postoj na príklade Goetheho Fausta takto: *Úpadek tento se vzorně představuje v nejrozmyšlenějším básnickém díle Gothově, ve Faustovi... Jako Faust upadl... z přesíleného namáhání a tužby po proniknutí v nepostižnou nekonečnost, do bahna smyslnosti a rozkoše, a myslí si, že nyní již našel cestu pravou. Umění nynější tohto světa nosí na sobě patrné a očividné znaky tohto úpadku a té zkaženosti*. [Štúr 1853: 17]

Bahno zmyselnosti a rozkoše, znaky úpadku a skazenosti Západu, ešte jasnejšie vyjadril K. Kuzmány v časopise Hronka r. 1836, v úvode k vydaniu Kollárovho spisu O literárnej vzájemnosti: ... ak si Slovania privyknú na slovanské literatúry, prestanú čítať francúzske a nemecké knihy a odvrátia sa od čítania, ktoré narúša mravy a nábožnosť, ktorých je v cudzine čoraz viac [Hronka, 1836, diel 1, zv. 2]. V jeho slovách cítiť nedôveru a odpor voči cudziemu, odpor k „modernite“, typický pre patriarchálne pomery civilizačnej periférie, ktorú ešte iba okrajovo zasiahli dôsledky priemyselnej revolúcie, v zmysle technickom, sociálnom, politickom i kultúrnom.

Odmietanie Byrona, Goetheho a „ich“ romantizmu je teda len malým zlomkom v obraze konzervativizmu kollárovskej a štúrovskej generácie. Oveľa komplexnejšie ho možno uvidieť v Štúrovom poslednom diele *Slovanstvo a svet budúcnosti* [Štúr 1993]. Predstavu o Slávii, ktorá ďaleko presahuje hranice literatúry, evokuje už sugestívne oslovenie čitateľa v úvode spisu:

¹ Podobná túžba ukázať „zabudnutú“ slávu a zásluhy Slovanov v Európe inšpirovala už vznik prvých plodov chorvátskeho renesančného a barokového slavizmu. Priekopníkom v tomto smere bol Pribojević, dominikánsky mních, ktorý v spise *De origine successibusque Slavorum* ako prvý v chorvátskej literatúre sformuloval myšlienku o jednote všetkých Slovanov a ich osobitej úlohe v dejinách európskej civilizácie. Spis vyšiel tlačou v Benátkach r. 1532 a o tom, že mal byť určený nielen dalmátskym Slovanom, ale aj ich benátskym konkurentom, svedčí, že r. 1595 ho vydali aj v preklade do taliančiny. Len o niekoľko rokov neskôr vydal v taliančine spis *O kráľovstve Slovanov* dubrovnický mních Mavro Orbini. (*Il Regno de gli Slavi hoggi corrottamente detti Schiavoni. Historia di don Mavro Orbini ravseo abbate melitense. Nella quale si vede l'Origine quasi di tutti i Popoli che furono della Lingua SLAVA, con molte, & varie guerre, che fecero in Europa, Asia, & Africa...*) Orbini dal Pribojevićovej myšlienke podobu monumentálneho historického obrazu a jeho dielo sa stalo jedným z kľúčových textov „slovanskej ideológie“.

Vypočujte si teda tieto slová, ktorých zmyslom je zhoda medzi nami všetkými, počúvajte, bratia, vy všetci: na d'alekom, mocnom Severovýchode; na zotročenom Juhu a vy v službách cudzincov, týraní na Západe. [Štúr 1993: 30] V ďalšom odstavci vykresľuje neblahé pomery Slovanov a vymenúva všetkých historických nepriateľov zodpovedných za tento stav: Skutočne je srdcervúci pohľad na národ v Európe počtom najväčší, ktorý je rozdelený ... a ... vzdychá pod jarmom Turkov; najprv dlhý čas slúžil Nemcom, bývalej Svätej rímskej ríši, teraz Rakúšanom, Prusom a Sasom. Tam ho trhá a zotročuje taliansky, inde zas maďarský živel, ... zármutok vzbudzuje pohľad na brehy Labe a Odry a pozdĺž pomoranského pobrežia, kde už vymrela veľká časť tohto národa v najtvrdšom nemeckom otroctve, na severe Talianska takisto zanikla v cudzom národe. V Turecku sa odvrátila od náboženstva svojich otcov a stala sa posluhovačom tých, čo utláčajú jej bratov... [Štúr 1993: 30] Na inom mieste túto myšlienku duplikuje slovami: Oni sú tými, ktorí kedysi, keď nad nami zvíťazili, na nás naváľali len to najhoršie, najohavnejšie a najneznesiteľnejšie a viacerým našim kmeňom pripravili pomalú a strašnú smrť, vtrhli do našich svätých chrámov, občín a rodín a hrozne tam vyčíňali, pošliapali nohami naše mravy a len sa z nás vysmievali a osočovali nás. Boli a kde sa len dá, ešte stále sú našimi utláčateľmi a nech sa preto nečudujú, že sa im odplácame inak, než vyplýva z našej povahy. [Štúr 1993: 83]

Na opačnom póle je obraz Rusov, ktorý hýri pozitívami. Štúr nikdy v Rusku nebol, a tak v jeho obraze nevidno masy nevzdelaných a osobnej slobody zbavených nevoľníkov, ale *bratov na mocnom Severovýchode*. V jeho očiach sú Rusi *národ, v ktorého duši je hlboko zakorenená úcta k právam každého človeka a pre ktorého je samozrejmosťou, že všetci sú si rovní, nosí v srdci lásku k človeku a nerobí medzi ľuďmi rozdiel a navyše sa aj sám spravuje – len takýto národ môže byť úprimným, otvoreným a čestným národom*. [Štúr 1993: 77]

Konzervativizmus sa plne prejavuje aj v jeho koncepte dejín Európy. Vcelku vecne rozoberá historické osudy jednotlivých európskych národov a jeho hodnotenie novoveku vo všeobecnosti svedčí o nadhľade, keď vystihuje viaceré črty charakteristické pre smerovanie európskych dejín od reformácie. Na tento vývin sa však nedíva ako na kauzálne spojený reťazec udalostí a javov spoločenského vývinu, iba ako na akúsi ich zmes, ktorú treba podrobiť kritike en bloc.² Vôbec nehľadá príčiny týchto javov a ani nevyvodzuje zodpovednosť voči existujúcemu spoločenskému a politickému systému, nechce ho zmeniť, ako to robili jeho liberálni vrstovníci. Naopak deklaruje sa ako monarchista, lojálny voči Habsburgovcom³ a obdivujúci Romanovcov, pričom pri hodnotení situácie v Ruskom impériu preukazuje značnú dávku politickej naivity.⁴

² *Pozrime sa letmo na západ Európy ... Už po niekoľko storočí, no predovšetkým však od reformácie vidíme vo všetkých pohyboch, ktoré alebo sama vyvolala, alebo s ňou prebiehali paralelne v politickej oblasti, túžbu, nezastaviteľné úsilie po oslobodení a zrovnoprávnení človeka s človekom, nepretržite počujeme prevolávať „sloboda“, „rovnosť“, „bratstvo“. Vo všetkých týchto hnutiach sa národy pokúšajú oslobodiť od absolútnej nadvlády cirkvi, od absolútneho panstva štátu, od tlaku stavov, od rodovej i takzvanej finančnej aristokracie, celkovo od všetkých a akýchkoľvek tlakov; [Štúr 1993: 42]*

³ Štúr SSB písal aj ako obhajobu svojho konania počas revolučných rokov a vysvetľuje vystúpenie slovenských dobrovoľníkov v r. 1848/49 nie ako politickú vypočítavosť či prejav nenávisťi voči utláčateľom, keď *povstali v posledných vzburách Slovania na obranu Rakúska, ktorého sa vzdali sami Rakúšania, no chopili sa zbrani aj preto, aby oslobodili rakúskeho panovníka od hroziaceho nebezpečenstva*.

⁴ *V Rusku visí národ s nekonečnou láskou a s oduševnením na svojom gosudarovi, cárovi, preukazuje mu úctu a bázeň, a kiež by sa v prospech celku udržal v úprimnosti a sviežosti! Národ sa s radosťou podrobuje prikázaniam cárov a verí, že jeho cári by neboli schopní vykonať mu nič zlé. Sám ochotne prináša tie najväčšie obete, ale v tomto obetovaní niet nijakej črty servilnosti. Ako by inak cári dosiahli spolu so svojím národom takú veľkú moc,*

Štúr vyslovuje aj pozoruhodné historické pozorovania, ktoré by sme mohli zaradiť do oblasti kultúrnej antropológie, napr. o degradácii morálky v spoločnostiach, ktoré boli porazené a vystavené útlaku zo strany víťazov.⁵ Na druhej strane však preukazuje aj pozoruhodnú schopnosť dívať sa na veci ahistoricky: diferenciáciu slovanských národov, a to v jazykovom či kultúrnom zmysle, berie fatálne a „plače“ nad „rozbitosťou“ Slovanov⁶, akoby ju nedokázal chápať ako súčasť historicky neodvratného procesu divergencie, ktorý má aj svoj širší kontext v rozpade indoeurópskej prajednoty. A to aj napriek tomu, že o ňom už v Štúrových časoch bolo čosi známe, ba aj sám Štúr o etnogenéze Slovanov z indoeurópskej prajednoty písal: *národy indoeurópske, ktorých Slovan je brat najmladší*. [Štúr 1853]

Štúrov postoj charakterizuje ten istý konzervativizmus rurálneho prostredia kultúrnej periférie, o akom bola reč v súvislosti s Kuzmánym. Odmieta technologický pokrok a s ním spojené sociálne dôsledky priemyselnej revolúcie, s rozhorčením hovorí o tisícoch skrachovaných remeselníkov, o urbanizácii a postupnom odumieraní roľníctva, vzniku novej sociálnej vrstvy – robotníkov, ktorých masy živia v mestách. Celkom jasne deklaruje odpor k slobode a demokracii v jej *západoeurópskej podobe*.⁷

Na Štúrovej mape „skazenej Európy“ zožali azda najviac kritiky Francúzi ako národ a Francúzsko ako semenisko všetkých „novôt“.⁸ Miernejšie hodnotí Talianov, hoci im pripisuje spoluzodpovednosť za mravný marazmus, v ktorom žijú oni sami, a aj Západ.⁹ Jasne odmieta materializmus, kapitalizmus, liberalizmus a komunizmus, lebo plodia presne tie neresti, ktoré kritizoval Kollár i Štúrova generácia v poézii západoeurópskeho romantizmu.¹⁰ Postoj

ako by mohli z tejto rôznorodosti vystavať takú veľkolepú stavbu, keby s nimi netvoril národ jedno telo a jednu dušu? [Štúr 1993: 84]

⁵ *Nanucovali nám názory, ktoré razili Nemci a ... niektoré naše kmene ich pod neustálym nátlakom a drezúrou skutočne prijali. Tak sa previnili napríklad Česi, ktorí prišli po bitke na Bielej hore o svoju ústavu, organizáciu občin, o svoje náboženstvo ... Aké vznešené a ušľachtilé názory nachádzame v českých knihách, v ich ústave a v ich činoch z čias pred touto katastrofou, a dnes — aké neúprimné správanie, aká pretváarka v spoločenskom styku, aké biedne chvastúnstvo sa tam zahniezdilo. Je to hanba, aké semenisko zavrhnutiahodnej tajnej polície si Rakúsko urobilo z Čiech! To je dôvod, prečo sú Česi medzi ostatnými Slovanmi neoblúbení a u niektorých, ako napríklad u Poliakov, dokonca nenávidení.* [Štúr 1993: 83-84]

⁶ *Skutočne je srdcervúci pohľad na národ v Európe počtom najväčší, ktorý je rozdelený, roztrhnutý, rozdrobený* [Štúr 1993: 30]

⁷ *Poľsko upadlo predovšetkým vďaka ... „niepozwalam“ ... vďaka „správne pochopenej“ poľskej slobode. Táto sloboda, Pán Boh nás pred ňou ochraňuj, je ešte vždy ideálom mnohých poblúdených a takmer stratených slovanských synov, ktorí ešte stále rozprávajú o „demokratoch“ a „demokracii“ a majú pritom na mysli len svoje „ja“, svoje „áno“, sú domýšľaví a ide im len o ich vlastné nároky. Dobrá pôda pre rovnako dobrú západoeurópsku demokraciu!* [Štúr 1993: 35]

⁸ *... pretože sú nestály, náladám podliehajúci a vonkajším dojmom ľahko prístupný národ, tieto dojmy bývajú však dosť povrchné na to, aby zanechali stopu v ich dušiach; spôsob konania podmienený ich prirodzenou povahou nájdeme v celom ich dejinnom živote* [Štúr 1993: 62]

⁹ *Pohľad na taliansky národ je vcelku smutný; tento národ, neustále ušľapovaný a utláčaný cudzincami, bol udržiavaný v stave nezrelosti a oberali ho o jeho silu; nespokojnosť s takouto cudzou nadvládou viedla pochopiteľne k nepretržitému špehovaniu a odpornému udavačstvu a rovnako aj k vymýšľaniu najrozličnejších ťahov a tých najohavnejších prostriedkov na jeho udržanie v otroctve. Takto sa Taliansko stalo domácou krajinou obávanej tajnej polície a machiavellistického systému panovania, ktorého zásady samo vypracovalo a v tomto smere poslúžilo Západu ako nasledovaniahodný príklad. Taliansky národ toto všetko nielen že trpezlivo znášal, ale aj umožnil a podporoval, a tým len znovu umožnil vlastný morálny rozklad.* [Štúr 1993: 65]

¹⁰ *To najvyššie, čo môže dosiahnuť komunistický štát, či lepšie povedané komunistický skleníkový systém, je obživa, chlieb každodenný a tým, že takto udeľuje každému jednotlivcovi právo, vytúženú slobodu a rovnosť, každého jednotlivca chce odškodniť za jeho strasti, a pritom východiskom a motívom celého jeho snaženia a starostlivosti je len telo, jeho vášne a pôžitky, oslobodzuje telo, ako hovorí aj inde, odbúrava každé takzvané potlačovanie, popúšťa teda uzdu rozkošiam, podľa princípu rovnosti emancipuje ženu, rozpúšťa rodinu, rozbíja*

k literatúre a postoj k spoločenským otázkam a politike sa zlievajú. V tomto kontexte je celkom pochopiteľné, že tieto postoje ovplyvnili aj Štúrovu predstavu o „svojej“ literatúre a o jej pomere k „cudzím“ literatúram.

Kollárovsko-štúrovská „norma“ a literárny obraz sveta

Najjednoduchším a zároveň najpresnejším meradlom pomeru „svojej“ a „cudzej“ literatúry je miera recepcie cez preklady. Prekladová tvorba je teda v istom zmysle lakmusovým papierikom, ktorý ukazuje stupeň nedôvery k „cudziemu“ svetu. Ideologické klapky na očiach elít reprezentujúcich rodiaci sa moderný slovenský nacionalizmus znamenali popri oficiálnej cenzúre akýsi „druhý stupeň filtrácie“ predstáv o európskej literatúre a Európe všeobecne. Byrona, Goetheho i Schillera slovenskí prekladatelia a vydavatelia obchádzali, lebo sa vymykali z „normy“ posvätenej najvyššími autoritami, Kollárom a Štúrom. Z rovnakého dôvodu absentovali aj slovenské preklady francúzskych romantikov. Posun v civilizačnom čase slovenskej literatúry situovanej kdesi na periférii európskej kultúry najlepšie ukazuje fakt, že slovenské preklady Moliéra, Fénelona, Rousseaua, Racina či Voltaira vznikli až v štyridsiatych rokoch 19. stor., teda v čase, keď už vo Francúzsku klasicisti a osvietenci dávno vyšli z módy, [Vojtech 2004: 185-186]

Ideologické klapky sa nevyhnutne – napriek deklarovanej potrebe poznania slovanských literatúr – dotýkali aj ruskej literatúry, Ruska i Rusov. Slovenský čitateľ si dlho nemohol prečítať v materinskom jazyku nielen Byrona či Goetheho, ale ani Puškina: prvý slovenský preklad z jeho tvorby vyšiel až r. 1838 a do r. 1850 sa zjavilo spolu iba 5 (!) časopisecky publikovaných prekladov. Slovenská čitateľská obec, skutá mýtom o „spanilom Slavianstve“, Puškina objavila vlastne až v poslednej päťročnici 19. stor., keď vyšlo v relatívne krátkom čase 20 prekladov z jeho tvorby. Puškin jednoducho patril k „nebezpečným“ romantikom, a na rozdiel, napríklad od Chomiakova, nebol dosť „slovanský“. V rokoch 1851 až 1870 bol pomer prekladov z Puškina a z Chomiakova 5:13 [Lesňáková 2017: 23] Povedané s J. Felixom, mýtus „skazeného Západu“ bol taký silný, že štúrovci *stali sa nedôverčivými ešte aj k tak výsostne ruským jazykom, ako bol Puškin* [Felix 1968: 91]

Bibliografie za r. 1825-1900 evidujú 865 knižne a časopisecky publikovaných slovenských prekladov ruských autorov. Z tohto počtu iba necelých 500 autorov má v zozname viac ako 5 položiek. „Rebríček“ vedie suverénne Tolstoj s 88 prekladmi, potom nasleduje Turgenev so 60 prekladmi, a až po ňom nasledujú Puškin (51 prekladov) a Čechov (45), ktorým sa v obľúbenosti takmer vyrovnáva Chomiakov (40). Krylov je s 32 položkami zastúpený hojnejšie ako Gogol' (26) a celkom ako „prepadák“ vyznieva tvorba Dostojevského so 17 a Lermontova s 11 prekladmi. [Lesňáková 2017: 38-39] Pritom o popularite Dostojevského sa v krátkej správičke v Orle Tatránskom písalo už r. 1847, ale prvý preklad z jeho tvorby vyšiel až r. 1881 v Slovenských pohľadoch. (Lesňáková 2017: 21) K týmto číslam treba uviesť, že Tolstoj si prvenstvo „vybojoval“ prakticky za dve desaťročia (prvý preklad sa eviduje k r. 1876, ale pravidelnejšie sa jeho diela v slovenčine zjavujú až od r. 1883). Turgenev si druhé miesto získal za necelé štyri desaťročia (prvý preklad sa datuje r. 1862) a jeho prioritizovanie tiež nie je náhodné. Ako konštatuje S. Lesňáková, *dielo I. S. Turgeneva sa javilo ako najvhodnejšie a*

rodinný kruh a týmto spôsobom otvára dvere každej nemravnosti, zvrhlosti a zhýralosti, pretŕha všetky spojivá v ľudskej spoločnosti, namiesto posvätných pút velebí sebeckto, rozkoš a podobné veci, no takýmto spôsobom uvrhá ľudstvo do zvieracieho stavu. [Štúr 1993: 68]

najpodnetnejšie na prekladanie predovšetkým preto, že Turgenev bol najmenej útočný kritik, „usvedčovateľ“, „obličiteľ“ cárskeho Ruska, a pritom „najromantickejší“ ruský realista.

Medzi autormi, ktorí mali za trištvrte storočia menej ako 5 prekladov, sú spisovatelia, ktorých tvorba vôbec nezasahuje alebo len okrajovo patrí do obdobia po r. 1825 (napr. Deržavin, Lomonosov, Gribojedov), takže by sa dalo „mlčanie prekladov“ vysvetliť ich neaktuálnosťou, aj keď na prípade francúzskych klasicistov vidno, že argument „aktuálnosti“ ako recepčného kritéria v slovenskej literatúre týchto čias sporný. Podstatnejšie ale je, že medzi autormi s menej ako 5 prekladmi sa ocitli aj Gorkij a Gončarov! Ak si teda uvedomíme, že slovenský čitateľ 19. stor. prakticky nepoznal celý rad autorov, ktorí dnes tvoria súčasť ruského literárneho kánonu, potom ťažko hovoriť o tom, že jeho predstava o ruskej literatúre a sprostredkovane aj o Rusku, bola čo do šírky záberu primeraná, nehovoriac už o jej hĺbke.

Ideologické klapky držali „otcovia národa“ na očiach čitateľov prakticky až do konca monarchie. O autocenzúre pri prekladaní a vydávaní prekladov z ruskej literatúry na prelome 19. a 20. stor. svedčia napr. Vajanského „priznania“ v Národných novinách, kde napr. v r. 1888 v článku o Tolstom a Turgenevovi napísal, že slovenská spoločnosť nie je dosť vyspelá, aby správne pochopila *bezohľadnú pravdivosť* ruskej literatúry v zobrazovaní *najnemilosrdnejších vecí* a vyjadril obavu, že takáto „sloboda literatúry“ by mohla na Slovensku aj škodiť. V článku venovanom dielu L. N. Tolstého z r. 1908 síce pochválil Annu Kareninová, ale o Vzkriesení napísal, že *román sa nepodaril veľkému starcovi*, pretože z neho vyplýva, akoby v Rusku v celom jeho súdobnom a administratívnom svete *nebolo poctivej duše*. [Lesňáková 2017: 31] Vajanskému očividne nekonvenovali Tolstého kritické názory na pomery v Rusku, ktoré hrozili eróziou mýtu o „spanilom Slavianstve“.

Na prelome 19. a 20. stor. sú však už predsa len badateľné aj isté porušenia kollárovsko-štúrovského kánona. Bibliografie za roky 1901 až 1918 ukazujú, že „rebríček prekladov“ sa zmenil a slovenskí milovníci ruskej literatúry konečne objavili Čechova: Tolstoj (113 prekladov) a Turgenev (47 prekladov) za Čechovom s 294 prekladmi ďaleko zaostávajú. [Lesňáková 2017: 33] Pravda, s úspechom Čechova to nebolo také jednoduché. Dedič „normy“, S. H. Vajanský, si do svojho denníka poznačil o poviedke *Mužici*, ktorej preklad mu poslal Tajovský r. 1905, nasledovné: ... *to je už prasto suchá klebeta, samooplývavie, tendenciózna dekadencia...* [Petrus 1962: 236]. Napriek Vajanského odporu však J. Škultéty ako redaktor Slovenských pohľadov preklad vydal.

Celkový biedny stav slovenskej kultúry na prahu 20 stor. ukazuje fakt, medzi rokmi 1901 až 1918 vyšlo knižne ani nie 160 slovenských prekladov beletrie, pričom po 39 bolo z nemeckej a maďarskej, 36 z ruskej, 23 z poľskej a 22 z českej. Túto regionálnu obmedzenosť predstáv bežného slovenského čitateľa o európskych literatúrach mierne korigujú údaje o prekladoch, ktoré vyšli v novinách a časopisoch. Ich počet je jednak v porovnaní s knižne vydanými prekladmi rádovo vyšší a jednak uvádzajú do recepčného „rebríčka“ aj francúzsku literatúru: z maďarčiny vyšlo 1165 preložených titulov, z ruštiny – 899, z francúzštiny – 570, z češtiny – 527, z nemčiny – 390 a z poľštiny – 265. [Lesňáková 2017: 40]

Od mýtu „skazeného Západu“ k „oplodňovaniu svetovou literatúrou“

Po páde monarchie a v demokratických podmienkach Československej republiky sa v relatívne rýchlo sa rozvíjajúcej slovenskej kultúre stala predstava o európskej literatúre podstatne diferencovanejšou, a to z hľadiska regionálnej distribúcie i z hľadiska estetickej a ideovej plurality. Recepčné manká sa intenzívne vykrývajú, počet prekladov výrazne narastá, pričom

dominujú predovšetkým západoeurópske literatúry. Veľa, hoci ešte vždy nie dostatočne, sa prekladá z francúzskej literatúry: Dumas, Hugo, Flaubert, France, Sandová, Gide. Aj v prekladoch z anglickej a americkej literatúry nastal posun (Shakespeare, Dickens, Wilde, London, Twain, Kipling, Poe, Bucková, Cooper). Prirodzene sa vyplňa medzera v prekladoch z nemeckej literatúry (Goethe, Mann), šírka záberu sa prejavuje v prekladoch zo španielskej a hispánskej literatúry (Unamuno), hojné sú preklady z talianskej literatúry (v priebehu dvoch desaťročí evidujú bibliografie vyše 200 časopiseckých aj knižných jednotiek, medzi nimi figurujú Vivanti, Negri, Panzini, Bracco, ale aj Dante, De Amicis, D'Annunzio a Papini. [Bednárová 2015: 21-22]

Po r. 1939, keď vznikla samostatná Slovenská republika, sa v duchu ideológie nacionalizmu a budovania vlastného štátu, kládol v oficiálnej politike dôraz na podporu domácej kultúry. Atmosféru ilustruje plamenná výzva šéfredaktora Slovenských pohľadov A. Mráza, ktorý napísal, že *naš pomer a naše nadväzovanie na svetové literatúry musia byť tvorivé... a nemôžu ich determinovať lacné politické heslá. Dnes len s uspokojením môžeme konštatovať, že hoci naše udomáčňovanie sa v svetových literatúrach, prijímanie ich hodnôt, nebolo ani systematickejšie, ani náročnejšie, jednako v nás zostanú stopy z poznania (nadobudnutého i sklamaním), že k svetovým literatúram musíme sa pričleňovať zdravo a nimi tvorive oplodňovať vlastný umelecký výraz i výboj.* [Mráz 1938: 514, 517]

Napriek zložitej situácii v čase vojny (Slovensko bolo ako spojenc Nemecka vo vojnovom stave), cenzúra autoritatívneho režimu prekladovú tvorbu neoklieštila natoľko, že by sa recepčný priestor ideologicky sploštil do tej miery, ako to bolo pred r. 1918 alebo po r. 1948. Vychádzali diela autorov rôznorodej ideovej orientácie. Politická a ekonomická závislosť Slovenska sa prejavila skôr v tom, že literatúram „spojencov“ sa venoval väčší priestor – hojné boli preklady z nemčiny, taliančiny, chorvátčiny, rumunčiny, ale vychádzali aj preklady z anglickej a francúzskej literatúry.

Od mýtu „spanilého Slavianstva“ k obrazu „sváru hrozných síl a temného spodného dunenia“ Ruská literatúra bola v medzivojnovom období najprekladanejšou slovanskou literatúrou. Popri klasikoch sa prekladajú aj súčasní autori, pričom „recepčný rebríček“ sa v porovnaní s obdobím pred prvou svetovou vojnou prakticky nezmenil: Tolstoj, Čechov, Turgenev, Gogol', Puškin, Dostojevskij. Časopisecky bol najprekladanejším v rokoch 1920 – 1930 bol Maxim Gorkij. [Tesařová 2017: 77] Hoci európska literárna avantgarda sa vo všeobecnosti reflektuje intenzívne, skromne je zastúpený Majakovskij, no o to viac rezonuje Blok, Jesenin a ruskí symbolisti.

V čase vojny ruskí autori naďalej vychádzali, a to aj napriek tomu, že Slovensko ako spojenc Hitlera vypovedalo Sovietskemu zväzu vojnu. V rokoch 1939 až 1945 vyšlo knižne 69 prekladov z ruskej literatúry. [Tesařová 2017: 73] Medzi nimi boli kľúčové romány Dostojevského. Práve s týmto obdobím sa spája akýsi medzník v kritickom reflektovaní kollárovsko-štúrovskej „normy“. Autoritatívny literárny kritik A. Matuška r. 1943 komentuje uvedenie si škodlivosti tejto „normy“ takto: *Kým iní ruskí spisovatelia ... boli u nás dávno udomáčňovaní ... dostáva sa k nám Dostojevskij až po prevrate a iba vlni bolo do slovenčiny konečne uvedené jeho hlavné dielo... román Bratia Karamazovci. Toto oneskorenie nie je náhodné a rozhodne ho nemožno vysvetľovať prasto ako prehliadnutie...; ak bol Dostojevskij obídený, stalo sa tak vedome a úmyselne. U nás verili sme v Rusko ako v nič iného; verili sme voň, keď sme už neverili v nič; a naša viera by nebola uniesla spisovateľa, ktorý ako nikto iný*

ukázal z Ruska nie jas plôch slenčných, nie svet statkárskej idyly, nie zdravie a vyrovnanosť, ale rozkolísanosť, svár hrozných sil a temné spodné dunenie a vrenie. ... Gogol mal šťastie, že ho pokladali len a len za humoristu... Prečo Tolstoj prekladaný bol, a Dostojevskij nie? Nebol prekladaný Tolstoj najtolstojovskejší, prekladali skôr Tolstého ideológa, proroka, mysliteľa, náboženského hľbateľa... [Matuška 1943: 6 n.]

Neúspešné inovácie a súmrak mýtov

Trend pluralizácie obrazu európskych literatúr v slovenskom prostredí sa zvrátil krátko po skončení 2. svetovej vojny. Nový trend opäť ohlasoval už vyššie citovaný literárny historik A. Mráz. V útlej brožúročke, ktorú vydala Matica slovenská pod názvom *Dnešný stav slovanskej vzájomnosti* napísal: *Z minulosti vieme, že o Slovanstve sme sviatočne rečnili, ale reči bývaly v rozpore so skutkami a s vedomosťami...* [Mráz 1945: 23]

A. Mráz tu pod dojmom *zápasu Slovanov proti Nemectvu v poslednej vojne* opäť vyzdvihuje potrebu orientácie Slovákov na slovanskú vzájomnosť a zdôrazňuje ich *slovanské záujmy*, ktorým sa majú *podrobovať tvrdou prácou, úporným štúdiom, základnou znalosťou problémov, nie odrectúvaním niekoľkých hesiel*. Ďalej načrtáva grandiózny program proslovanskej osvety v školstve, vo vydavateľskej praxi, v žurnalistike a vo vede. V tejto súvislosti navrhuje vytvoriť osobitnú inštitúciu, ktorá by sa zaoberala problematikou Slovanov a prízvukuje: *... hlavná vec je, aby nový orgán vedeckej práce o Slovanstve od začiatku v najširšom rozsahu a vedecky najnáročnejšie mohol plniť svoje úlohy. Musia sa v ňom v spoločnej robote stretnúť všetci naši slavistickí odborníci, pribrať si špecialistov z iných disciplín, ktoré budú spracúvať otázky slovanského života a histórie a táto organizovaná robota bude musieť mať všetky materiálne a odborné (knižnicu!) predpoklady pre svoju činnosť*. [Mráz 1945: 23]

Mrázove slová dobre ilustrujú celkovú atmosféru. Začiatkom júla 1945 vzniklo v Bratislave Všeslovanské združenie, ktoré si kládlo za úlohu plánovité pestovanie slovanských stykov a rozvíjanie vzájomnosti medzi Slovákami a ostatnými národmi slovanskými. Prvou veľkou manifestáciou novej éry slovanskej vzájomnosti v tomto duchu bolo masové zhromaždenie, ktoré sa pod názvom Všeslovanský deň konalo 5. júla 1945 na Devíne. Nadšené správy slovenskej tlače z tých dní sú plné propagandistických floskúl o zbratání všetkých slovanských národov a o bratskej spolupráci na nových základoch pod vedením veľkého Sovietskeho sväzu. Politické pozadie týchto iniciatív je zrejmé a ich protagonisti ho ani nijako neskrývali. A. Mráz sa v spomínanej brožúre otvorene vyznáva zo sympatií voči krajine, kde *ruský národ, uskutočňujúci socializmus v spoločenskom zriadení, veľkolepo rieši všetky svoje domáce problémy ... a zároveň sa stáva vedúcim činiteľom súčasných a budúcich dejov celého sveta*. [Mráz 1945: 23]

O Všeslovanskom združení bolo verejne známe, že vzniklo ako paralela Všeslovanského komitétu v Moskve. Politické aspekty Všeslovanského dňa na Devíne dobre ilustruje brožúrka Slováci v slovanskom svete, ktorú vydali pri príležitosti tohto podujatia a v ktorej boli spolu s celostranovými portrétmi Beneša a Stalina uverejnené ideové články z tlače a rozhlasu o Slovanstve. Medzi autormi týchto článkov nájdeme vedcov J. Stanislava, E. Paulinyho, J. Hromádku, ba dokonca aj V. Ondroucha, ale popri nich tu figurujú aj predstavitelia politických špičiek tých čias ako napr. J. Lettrich (za Demokratickú stranu, teda najsilnejšiu nekomunistickú politickú silu) a G. Husák (za Komunistickú stranu). Za zmienku stojí, že medzi vedcami chýba reprezentant historiografie a túto medzeru "vyplňa" iba príspevok

komunistického politika Š. Baš'ovanského s príznačne nadsadeným názvom *O veľkej tradícii cyrilo-metodejskej*.

Na úrovni inštitútov mal tento svojrázny proces akulturácie vytvorené všetky podmienky. Vznikol rad vedeckých i menej vedeckých inštitúcií a pracovísk, kde sa *vzájomnosť, bratstvo a spolupráca* so slovanskými národmi – a v tomto rámci predovšetkým so Sovietskym zväzom a najmä s ruským národom – skloňovala vo všetkých pádoch a pri každej príležitosti. Formulovali sa desiatky výskumných úloh a ruské témy boli prítomné v každom vedeckom časopise, pravidelne sa im venovali denníky a tlač určená širokej verejnosti a vychádzali dokonca aj špeciálne osvetové periodiká ako *Čítanie o ZSSR, Poznávaj ZSSR* a pod.

Bolo by logické očakávať, že *tvrdá práca a úporné štúdium* prinesie za takýchto mimoriadne priaznivých okolností mimoriadne bohaté plody. A. Mráz a literárna história i filológia sa skutočne činili a už v štyridsiatych a päťdesiatych rokoch vyprodukovali viacero zásadných knižných vydaní venovaných ruským témam. [Mráz 1946; Brtáň 1946; Brtáň 1947; Mráz 1955; Stanislav 1957]

V rokoch 1945 až 1970 výrazne dominujú v porovnaní s inými literatúrami preklady z ruskej literatúry a je príznačné, že v prekladoch z ruskej literatúry zasa výrazne prevažujú autori „sovietski“. V r. 1950 vyšlo 144 knižných prekladov z ruskej literatúry, 23 z francúzskej, 21 z poľskej, 16 z anglickej a americkej, 11 z maďarskej a 8 z nemeckej. Napriek obrovskej dominancii prekladov z ruštiny tento výpočet budí dojem pestrosti a „pluralizmu“, ale tento dojem je klamlivý. Pestrosť v estetickom aj ideovom ohľade značne limitoval ideologický filter: výber prekladaných titulov a autorov sa prísne strážil. Účinne sa pritom využívali v slovenskom prostredí dobre známe a zďaleka ešte nevykorenené mýty o „skazenom Západe a „spanilom Slavianstve“. Pravda, tieto mýty prešli istými slovníkovými inováciami: namiesto „skazeného“ sa Západ stal „buržoáznym“ a namiesto „spanilého“ sa Slavianstvo na čele so ZSSR stalo „pokrokovým“.

Cenzúra, ktorá mala v rozličných obdobiach rozličné viac či menej inštitucionalizované podoby, poskytuje mimoriadne bohatý materiál pre podrobný výskum kvality procesu sovielizácie prekladovej literatúry v nových „ľudových demokraciách“. Keďže išlo o jav spoločný pre všetky krajiny na východ od Železnej opony, porovnávací výskum v širšom medzinárodnom kontexte by ukázal azda viac, ako len „súhrn“ jednotlivých prípadov a umožnil by isté typologické analýzy, ktoré by mohli byť relevantné aj z hľadiska slavistiky. Príkladov je celý rad, od pomerne štandardných prekladateľsko-redaktorských doťahovaní o tom, či sa môže Alica z krajiny zázrakov modliť alebo nie, cez „adaptácie“ diel metódou vynechávania háklivých pasáží, až po problém komplexného obrazu tvorby „pochybných“ autorov, akým bol napr. Sartre. Jeho sovietsky obraz, Sartre Sovieticus, teda autor, ako si ho predstavovali sovietski občania podľa tých ruských prekladov, ktoré režim povolil publikovať, bol diametrálne odlišný od autora, ktorého poznali vo Francúzsku. V tejto súvislosti však treba povedať, že adaptáciám sa nevyhli ani preklady z „bratských pokrokových“ literatúr. Pikantný prípad predstavuje drobná úprava v slovenskom znení Prokofievovej rozprávky Peter a vlk, kde v slovenskom preklade „odfiltrovaný“ sovietsky *pionier*. Hlavného hrdinu v ruskom origináli Prokofiev nazval *пионер Петя*, ale M. Rázusová-Martáková ako prekladateľka zrejme pocítovala túto reáliu ako nie celkom vhodnú, a nazvala ho jednoducho *malý Peter*. Pionieri síce boli aj na Slovensku, ale na rozdiel od ZSSR sa v bežných rozhovoroch takéto oslovenie nevyužívalo a lexéma patrila do oficiálneho štýlu.

Zaujímavým ukazovateľom „apetítu“ režimu investovať do formovania „nového človeka“ sú počty výtlačkov: náklad diel ruských klasikov dosahoval spravidla 3 až 7 tisíc výtlačkov (len Tolstoj, Dostojevskij či Čechov sa vydávali v počtoch 10 a viac tisíc), ale napr. Furmanovov *Čapajev* vyšiel r. 1952 v náklade 32 tisíc výtlačkov a Nikolajevovej *Žatva* dokonca v náklade 40 tisíc. [Pašteková 2017: 92] Čísla hovoria o masívnej sovietskej kultúrnej revolúcii slovenskej kultúry, ktorej cieľom bolo, prirodzene, zmeniť cez literatúru hodnotové preferencie slovenskej spoločnosti a implantovať jej predstavy o svete, zodpovedajúce stalinskej verzii „nového človeka“.

Po rokoch schematizmu prišlo niekoľko viac či menej smelých pokusov obnoviť – aspoň v rámci možností – pluralizmus literatúry. Vyvrcholili uvoľnením oprát v r. 1968-1969, ale po r. 1971 sa tieto opäť pritiahli. V súlade s týmto kolísaním sa výrazne menili aj pomery v oblasti prekladu z inonárodných literatúr. Pokiaľ ide o preklady z ruštiny, tiež tu bola istá dynamika: stalinský schematizmus vystriedala literatúra odmäku s témou kultu osobnosti; po r. 1971 sa zasa „znormované“ preklady z ruštiny stali prostriedkom normalizácie prekladovej situácie, ale aj domáceho literárneho života. [Maliti 2017] Vcelku možno situáciu charakterizovať tak, že „geograficky“ sa spektrum prekladaných literatúr síce rozšírilo, ale výber literárnych textov na preklad bol po väčšinu obdobia 1948 až 1989 limitovaný. V časoch uvoľnenia sa publikovali texty, ktorých vydania sa v nasledujúcom období stali nežiaduce, takže aparát totalitného režimu si plne uvedomoval *subverzívny charakter prekladu, ktorý mohol otvárať priestor slovenskej literatúry a kultúry potenciálne nebezpečným a ohrozujúcim impulzom zvonku*. [Bednárová 2015: 44]

Je príznačné, že práve s obdobím uvoľnenia v r. 1968 sa spája vznik prvej kriticko-reflexívnej reflexie vývinu slovenského prekladu, pričom preklad sa tu chápe ako nástroj akulturácie. Tento v slovenskom literárnom diskurze výnimočný pokus pomenoval o. i. aj sám mýtus o „skazenom Západe“ a jeho zhubné dôsledky na slovenské prekladateľské aktivity a predstavy o „cudzine“ v slovenskej spoločnosti. Hoci s istou hanblivosťou, ale predsa jasne tu jedna z najväčších autorít slovenskej translatológie, J. Felix, konštatoval, že mýtus o „skazenom Západe“ sa stal *určitou clonou, ktorá v čase neobyčajného rozmachu literatúr západnej Európy, najmä literatúry francúzskej, nedovolí rozoznať ich skutočné ideové a umelecké hodnoty a teda ani nedovolí približovať sa k nim s úmyslami prekladateľskými. Mýtus tzv. „skazeného“ Západu bude sa tiahnuť, pravda, v rozličnej intenzite a občas i nie bez odporu k sebe, celým 19. storočím, vlastne až do prvej svetovej vojny* [Felix 1968: 86] O tom, nakoľko objavné boli v slovenskom kontexte tieto riadky J. Felixa, svedčí aj fakt, že na ne dodnes odkazujú prakticky všetky sumarizujúce práce o slovenských prekladoch z cudzojazyčných literatúr. Nastal súmrak mýtu „skazeného Západu“. Netrvalo dlho a po augustovej invázii vojsk Varšavskej zmluvy, keď „bratské“ a „pokrokové“ krajiny tankami zadusili reformný pohyb za „socializmus s ľudskou tvárou“, ktorým boli všetci obyvatelia Československa nadchnutí, sa zmrklo aj nad mýtom o „spanilom Slavianstve“. Len málokto už aj predtým veril v najpokrokovejšiu pokrokovosť, ale vojenská agresia ukázala *svár hrozných síl a temné spodné dumenie a vrenie* v jeho autentickom, nie už len literárnej podobe.

Koniec mýtov a situácia znovu prirodzená

Slovenská literatúra sa po r. 1989 ocitla v situácii celkom prirodzenej v tom zmysle, že sa rozvíja v podmienkach slobody slova a umeleckej tvorby a spontánnosť vývinu nie je jednostranne ovplyvňovaná. Koniec inštitucionálnych bariér a nadvlády mýtov priniesol do prekladovej produkcie dramatický zvrat. Ilustrujú ho nasledujúce tabuľky, ktoré sumarizujú zistenia o percentuálnom podiele prekladov beletrie z 13 európskych literatúr. [Eliáš 1999: 84 n.]

Britská literatúra (anglická, írsky, škótsky)

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Celkovo
12,20	15,87	10,34	16,41	19,65	16,53	17,51	19,55	14,92	16,48%

Francúzska literatúra

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Celkovo
14,63%	19,05%	17,73%	12,11	12,28%	11,16%	10,61	10,58	8,47	12,20%

Nemecká, rakúsky, švajčiarska literatúra

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Celkovo
10,57	9,53	9,70	12,89	14,38	11,98	12,20	11,54	14,92	13,21%

Ruská literatúra

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Celkovo
24,40%	3,17%	2,96	0,78%	2,46%	1,24%	1,33%	2,24	0,81	3,04%

Severské literatúry (švédsky, dánsky, nórsky)

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Celkovo
1,63	6,35%	1,97%	0,78%	0,71%	3,72%	3,98	2,24	3,63	2,67%

Španielska literatúra

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Celkovo
2,44%	1,59%	2,46%	0,40%	1,41%	1,65%	1,06	0,64	1,21	1,29%

Talianska literatúra

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Celkovo
8,13%	3,97%	5,91%	2,73%	1,40%	1,24%	1,59%	0,32	2,02	2,44%

Tento obraz dopĺňajú zistenia, spracované na základe bibliografického korpusu za r. 2000 až 2009, ktorý zahrnu 22 európskych literatúr¹¹. Tento korpus obsahol prakticky všetku (cca 95 až 97 %) slovenskú prekladovú produkciu v oblasti beletrie za uvedené obdobie. [Eliáš 2014; Eliáš 2015]

Rok	Americká literatúra	Britská literatúra	Nemecká a rakúska literatúra	Francúzska literatúra	Ruská literatúra
2000	175 (57,19%)	58 (18,95%)	32 (10,46%)	26 (8,50%)	3 (0,98%)
2001	160 (48,93%)	66 (20,18%)	39 (11,93%)	31 (9,48%)	9 (2,75%)
2002	139 (50,73%)	53 (19,34%)	27 (9,85%)	25 (9,12%)	17 (6,20%)
2003	138 (44,95%)	63 (20,52%)	39 (12,70%)	26 (8,47%)	13 (4,23%)
2004	112 (40,73%)	77 (28,00%)	31 (11,27%)	24 (8,73%)	10 (3,64%)
2005	150 (45,59%)	73 (22,19%)	42 (12,77%)	26 (7,90%)	15 (4,56%)
2006	119 (37,78%)	88 (27,94%)	44 (13,97%)	28 (8,89%)	19 (6,03%)
2007	113 (34,56%)	103 (31,50%)	48 (14,68%)	27 (8,26%)	19 (5,81%)
2008	141 (38,84%)	99 (27,27%)	53 (14,60%)	24 (6,61%)	13 (3,58%)
2009	150 (41,67%)	98 (27,22%)	56 (15,56%)	22 (6,11%)	9 (2,50%)
Spolu	1 397 (43,89%)	778 (24,44%)	411 (12,91%)	259 (8,14%)	127(3,99%)

*

Z hľadiska šírky záberu možno konštatovať, že v prvom desaťročí po r. 1990 prišlo k dvom významnejším zmenám. Vidno dramatický pád podielu ruskej literatúry a významné zvýšenie podielu britskej literatúry. Nijaké ďalšie výraznejšie presuny „ťažiska“ predstáv slovenského čitateľa o európskych literatúrach nenastali. Po r. 2000 vidno významné zníženie podielu prekladov z americkej literatúry, ktorá zaznamenala v predchádzajúcom desaťročí boom, a znížil sa podiel prekladov z francúzskej literatúry. Ďalší prírastok zaznamenala britská literatúra, čo naznačuje istú volatilitu. Príčina poklesu podielu ruskej literatúry je zrejmá a súvisí so stratou monopolného postavenia ruskej kultúry ako referenčnej. Príčiny poklesu prekladov z francúzskej literatúry a naopak nárastu prekladov z anglicky (a aj nemecky)

¹¹ Okrem „stredoeurópskych“, t. j. českej, poľskej, nemeckej, rakúskej, maďarskej a slovinskej aj slovanské literatúry (ruskú, ukrajinskú, srbskú, chorvátsku a bulharskú literatúru), a ďalej americkú, anglickú, dánsku, francúzsku, írsku, nórsku, škótsku, španielsku, švajčiarsku, švédsku a taliansku literatúru.

písanej literatúry sú menej očividné a bez špeciálnej hlbšej analýzy ich sotva možno presvedčivo pomenovať.

V súvislosti s recepciou ruskej literatúry M. Kusá situáciu po r. 1990 sumarizovala v štúdiu, ktorej názov napovedá sám za seba: *Situácia znovu neprirodzená* (1990-1999). [Kusá, 2017: 139] V tejto formulácii sa implicitne naznačuje, že aj v období pred r. 1990 bola „situácia neprirodzená“ a s touto implicitnou časťou jej úsudku možno nesporne súhlasiť, pokiaľ „prirodzenosť“ definujeme ako možnosť spontánneho vývinu. (Por. vyššie) Ešte aj r. 1990 je podiel prekladov z ruskej literatúry štvrtinový, čo možno hodnotiť ako výsledok istej zotrvačnosti, keď vydavateľstvá už v slobodných podmienkach z „prevádzkových dôvodov“ realizovali edičné plány (resp. časť z ich) vytvorené ešte v súlade s kultúrnou politikou Komunistickej strany. Vyhodnotenie stavu prekladov z ruskej literatúry po r. 1990 ako „situácie neprirodzenej“ preto tak trochu vyvoláva pochybnosti, čo treba pod „neprirodzenou situáciou“ rozumieť. Tak ako sám počet preložených diel či autorov nie je primárnym argumentom v prospech „neprirodzenosti“ situácie pred r. 1989, ale iba je iba jej vonkajškovým prejavom, rovnako ho nemožno uplatniť ako argument ani v prípade obdobia po r. 1990. Navyše, akékoľvek posudzovanie jedného segmentu prekladovej literatúry bez zohľadnenia ostatných sotva môže viesť k presvedčivým interpretáciám.

Použitá literatúra

Bednárová, K. (2015): Rukoväť dejín prekladu na slovensku II. (Situácia slovenského umeleckého prekladu v 20. storočí). Vydavateľstvo Univerzity Komenského, Bratislava, 66 s.

Brtáň, R. (1946): Puškin v slovenskej literatúre. Martin.

Brtáň, R. (1947): Slováci a Sreznevskij. In: Slovanský sborník MS. I., s. 119-142.

Eliáš, A. (1999): Podoby prekladovej produkcie umeleckej literatúry na Slovensku v rokoch 1990-1998. In: Slovakistika v české slavistice. Brno Masarykova univerzita, s. 84-93.

Eliáš, A. (2014): Рецепция русской литературы в Словакии в последнем десятилетии XX в. и первом десятилетии XXI в. In: Вестник 28. Современный русский язык: функционирование и проблемы преподавания. Budapest, RKC, s. 142-148

Eliáš, A. (2015): Vývoj slovenského chápania stredoeurópskej kultúrnej súnalezitosti na začiatku 21. storočia z hľadiska prekladovej recepcie inonárodných literatúr. In: Střední Evropa včera a dnes. Proměny koncepcí. Brno, Galium, s. 439-447.

Felix, J. (1968): Slovenský preklad v perspektíve histórie a dneška I, II. In: Romboid, č. 2, s. 3-10; č. 5-6, s. 80-94

Felix, J. (1991): Literárne križovatky. Slovenský spisovateľ, Bratislava.

Kollár, J. (1853): Staroitalia slavjanská, kde predložil objavy a dôkazy živlů slavských v zeměpisu, v dějinách a v bájesloví svláště v řeči a v literaturě nejdávnějších vlaských a sousedních kmenů, z kterých zřejmo, že mezi prvotními osadníky a obyvateli této krajiny i Slavjané nad jiné četnější byli. Sepsal Jan Kollár. Ve Vídni. XXVII+884 s.

Kusá, M. (2017): Situácia znovu neprirodzená. In: Ruská literatúra v slovenskej kultúre v rokoch 1825-2015. Bratislava, Ústav svetovej literatúry SAV, 263, s. 139-154.

Lesňáková, S. (2017): Na počiatku bolo Slovo (1825 – 1918). In: Ruská literatúra v slovenskej kultúre v rokoch 1825-2015. Bratislava, Ústav svetovej literatúry SAV, 263 s., 9-46.

Maliti, E. (2017): Zrkadlenie v priestore a čase – sovietsky mnoholiterárny fenomén (1971-1990). In: Ruská literatúra v slovenskej kultúre v rokoch 1825-2015. Bratislava, Ústav svetovej literatúry SAV, 263, s. 108-138.

Matuška, A. (1943): Niekoľko slov o Dostojevskom. In: Živena, 33, č. 1, 6-7.

Mráz, A. (1938): Slovensko a jeho život literárny. In: Slovenské pohľady, 54, č. 10.

Mráz, A. (1945): Dnešný stav slovanskej vzájomnosti, Martin, Matica slovenská 1945.

- Mráz, A. (1946): Ruské momenty v diele Jána Kollára. Liptovský Sv. Mikuláš 1946.
- Mráz, A. (1955): Z ruskej literatúry a jej ohlasov u Slovákov. Bratislava 1955.
- Pašteková, S. (2017): Transformácie obrazu ruskej literatúry (1945-1970). In: Ruská literatúra v slovenskej kultúre v rokoch 1825-2015. Bratislava, Ústav svetovej literatúry SAV, 263 s., 87-107.
- Petrus, P. (1962): Vacovský denník S. H. Vajanského. In: Slovenská literatúra, 9, č. 2.
- Rosenbaum, K. (1954): O literárnej vzájomnosti. Preložil, štúdiu a poznámky napísal K. Rosenbaum. Vydavateľstvo SAV, Bratislava.
- Stanislav, J. (1957): Z rusko-slovenských kultúrnych stykov v časoch Jána Hollého a Ľudovíta Štúra. Bratislava.
- Šmatlák, S. (1988): Dejiny slovenskej literatúry od stredoveku po súčasnosť. Tatran, Bratislava, 623.
- Štúr, L. (1853): O národných písních a povéstech plemen slovanských. Praha, 146 s.
- Štúr, Ľ. (1993): Slovanstvo a svet budúcnosti. Ľudovít Štúr. Preložil A. Bžoch. Slovenský inštitút medzinárodných štúdií. Bratislava, 175 s.
- Tesařová, J. (2017): Emancipácia slovenského prekladu z ruskej literatúry. In: Ruská literatúra v slovenskej kultúre v rokoch 1825-2015. Bratislava, Ústav svetovej literatúry SAV, 263 s., 70-86.
- Vojtech, M. (2004): Slovenská literatúra národného obrodzenia a európsky literárny kontext. In: Česko-slovenské vzťahy : Evropa a svět. - Brno : Masarykova univerzita, 171-189.